

lonines és la contribució més profitosa, ja que, a banda de les *Heroides* i les *Metamorfosis*, refereix la circulació d'altres obres d'Ovidi, com el *De arte amandi*, el *De remediis amoris*, el *De medicamine faciei femineae*, les *Tristia* o les *Epistulae ex Ponto* (2.5.1.4 i fitxes a 2.5.2). La reflexió sobre la presència d'Ovidi al *Curial e Güelfa* no arriba a dues pàgines (2.5.1.5). El darrer autor examinat és Giovanni Boccaccio (2.6). L'apartat s'enceta amb una sèrie de consideracions, dignes d'interès, sobre alguns manuscrits pervinguts (no de Boccaccio) que, amb tota versemblança, són de procedència italiana, com les còpies que Gabriel Altadell, al servei de la cort de Nàpols i del príncep de Viana, executa de l'*Ètica* d'Aristòtil (Londres, British Library, ms. *Add.* 21120) o el còdex del *De coniuratione Catilinae* i el *Bel-lum Iugurthinum* de Sal·lusti, que, procedent del convent de Sant Francesc de Barcelona, es conserva a l'actualitat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (David Garrido), però que desconcerten en un apartat dedicat a la recepció de Boccaccio. La informació sobre el marquès de Santillana es justifica pel fet que gran part dels manuscrits de Boccaccio conservats a la península Ibèrica provenen de la biblioteca del marquès (Miguel Ángel Pérez Priego, José Manuel Lucía Mejías). No s'aporten, tanmateix, proves que avalin l'afirmació (2.6.1). Es té en compte la traducció catalana del *Decameró* (2.6.2.1), la del *Corvatxo*, realitzada per Narcís Franch (2.6.2.2), i la de la *Fiammetta* (2.6.2.3), així com l'inventari d'obres de Boccaccio a les biblioteques barcelonines (2.6.2.5, i fitxes a 2.6.3). La presència abassegadorra de Boccaccio al *Curial e Güelfa* (del *Filocolo* i la *Fiammetta* al *Decameró*) es despatxa en una sola pàgina (p. 171) i poques ratlles més, i això que l'apartat s'intitula «Boccaccio i el naixement de la narrativa moderna». L'apartat 3 es dedica a les «Conclusions».

L'estudi de Glòria Sabaté, circumscrit als llibres i lectors a la Barcelona del segle xv, manté l'interès, però el perd, per debilitat de dades, anàlisis i arguments, quan es desvia cap a altres temes, en particular, cap al *Curial e Güelfa*.

Isabel GRIFOLL
Universitat de Lleida

SAGRERA, Bàrbara (2019) (2a ed.): *Corpus de fraseologia de les Illes Balears. Classificació, descripció i contextualització*. Premi Ciutat de Manacor A. M. Alcover. Manacor: Món de Llibres, 786 p.

Has perdut dents i queixals, has premut la gata ('t'has esforçat'), *botant totes ses bardisses* ('superant obstacles'), *sense pretendre de cames primes* ('sense pretensions'); *sense perdre es cambuix* ('sense perdre el seny'), *has pres greix, no hi caps dins sa pell* ('t'has sentit satisfeta'), *per haver arribat a cullera* ('per haver arribat a la meta'); *m'has arribat al cor* ('m'has commogut'). Així m'agrada començar la recensió d'aquest *Corpus*, amb uns fraseologismes adreçats a la seva autora, espigolats en el seu llibre i a la qual escauen per l'arduïtat i el rigor de la feina feta; com n'és testimoni l'acollida dels lectors que n'han vist dues edicions en un any (2019).

Bàrbara Sagrera Antich, llicenciada i doctora en Educació per la Universitat de les Illes Balears, professora de català de l'Escola Oficial d'Idiomes de Palma, ha unit a la labor docent la inquietud investigadora de la qual és una mostra eloqüent aquest *Corpus de fraseologia*, pouat en el Diccionari d'Alcover-Moll, que s'uneix al precedent *Les cançons populars del Diccionari català-valencià-balear* (Palma: Moll, 2007), que es basa també en aquella imponent obra magna de la lexicografia catalana i romànica.

El llibre s'enceta amb uns capítols dedicats: 1) a aclariments terminològics; 2) a les fonts (*Diccionari* Alcover-Moll [=DCVB], Cançoner de Ginard Bauçà, Rondaies mallorquines, Rondaies de l'Arxiduc, Rondalles menorquines de Ferrer Ginard, Rondalles de Menorca de Francesc Camps, rondalles d'Eivissa i Formentera de Joan Castelló); 3) a la classificació de les unitats fraseològiques (UF) (locucions nominals, adjectives, adverbials, verbals, prepositives i conjuntives); 4) a la contextualització amb textos rondal·listics; 5) a l'anàlisi estructural i formal (al·literació, paronomàsia, polisíndeton, etc.); 6) a

l'anàlisi semàntica i pragmàtica; 7) a frases d'autoritats diverses que precedeixen els capítols. Una contribució que té en compte autors de referència en el camp fraseològic com Zuluaga i Corpas, Payrató, i que ve coronada per un quadre sintètic i unes conclusions.

Segueix després el corpus fraseològic, on cada entrada porta el tipus de cada UF (locució adverbial, preposicional, parèmia, etc.); la definició, amb algun aclariment motivacional; la font (*DCVB*, Rondalla); el context de l'exemple de l'autor, pres del *DCVB*, que pot ser balear (Maura, Penya, Costa) o de fora de les Illes (Oller, Vilanova, Verdaguer, etc.) o d'aportació personal, especialment de Rondalles (cf. *Fer la tuta; No saber mè ni perdiu*); l'àrea o àrees (Mallorca, Menorca, Eivissa), de vegades diferenciant-les: *venir de s'Aranjassa* men., *venir de ses Erasses* mall. (del *DCVB*), a voltes d'una població (Santanyi, «Ventar el cop»; Palma, Lluçmajor, «Castells més grossos han desembarrancat»); també, aspecte molt important, se citen les variants lexicogràfiques sinonímiques: de *xerrar* (o *parlar*, *rallar*) *pels colzes* se'n reporten *xerrar com un papagai*, *més que un cul de vinyòvol*, *més que setze...*; *magre com un gaig*, *un violí*, *un rupit*, *un lluet*; *prim com un fideu*, *un emblanquinat*; tampoc no falten les comparacions (*vermell com la grana*, *més vermell que un pebrot*, *un tomàquet*, *una cirera*, etc.).

Per a l'ordre alfabètic es té en compte el primer element de la UF, no el nucli; així, *de grat* o *per força* entra per *De*, però per a facilitar-ne la consulta, un *Índex de mots clau* envia cada lexema a la pàgina corresponent (*grat*, a p. 262; etc.).

És un fet que la cultura popular, en molts dels seus aspectes (cançoner, refranys, rondalles, remeis populars, etc.), es troba en evident declivi i la fraseologia no n'és una excepció; generacions enrere la vida familiar, la convivència amb els avis, la vida rural, el monolingüisme afavorien la seva vitalitat; com a experiència personal puc dir que les freqüents converses amb ma mare i, sobretot, amb la padrina Bolena, que va morir als 92 anys, eren una font continuada de nutrició folklòrica.

El context temàtic despertava UFs a balquena: si es parlava de malalties cutànies, per associació semàntica apareixia «si s'enveja fos tinya, tothom duria barret»; o si el tema era l'egoisme, «en parlar de mi, no ric»; si d'un xerrador contumaç, «xerra pels colzos»; si de nesples, «per Sant Lluç nesples pelluc», etc. Assistim, sens dubte, a una davallada vertiginosa d'aquesta cultura popular, com ho demostra el fet de no haver sentit jo mateix (que m'acosto als 90) un percentatge alt de les unitats reunides en aquest corpus; tanmateix, la creativitat popular no s'ha estroncat, bé que els senyals de vida són més minvats i estan en relació amb activitats de la vida moderna, com la indústria tèxtil (*de fil de vint* 'de qualitat') o l'esport (*a pilota passada*).

L'obra de Sagrera és polièdrica car participa: *a*) de la dialectologia (la producció balear s'hi veu enriquida amb un cabal que il·lustra tant la creativitat popular pròpia com les concomitàncies amb la peninsular, participativa d'un fons comú; *b*) de la lexicografia (amb acumulació d'un nombre ingent de locucions, refranys, etc., com fan els diccionaris però amb una quantitat molt més generosa); *c*) de la normativa (el *Corpus* n'ofereix una pila ingent per a incorporar-ne les més idònies); *d*) del cançoner, com a font per a la contextualització; *e*) de la pragmàtica, que analitza cinc UFs en situació comunicativa; *f*) de l'ecodialectologia, pel recull de joies del patrimoni popular que fa possible el seu futur reviscolament en la conversa o en el discurs formal.

En la introducció, entre altres temes tractats, es consagra un apartat als recursos retòrics: paronomàsia («haver-hi *esclips* i *esclops*»), l'antonomàsia («posar-se fet un *Nero*»), la metàfora («posar fil a l'agulla»), la ironia («fiar-se [de quelcom o d'algú] com d'un cas que cau»), etc.; o uns paràgrafs dedicats als trets dialectals que denoten l'origen geogràfic de la UF: iodització («passar per *ui*»), article salat («còrrer es pensament»), amb la restricció al discurs literari en casos concrets («a la biorxa»); canvi de la *l* en *u* («a trenc d'*aubas*»), assimilacions («alçar es *colzo*»), formes verbals («fort i no et *mogues*»), lèxic específic («acabar primer es pa que *sa talent*»), algun castellanisme («tant li és *queso* com formatge»), etc.; o la possibilitat d'una classificació temàtica (qualitat, ràbia, recriminacions, matar, avarícia, irritació, velocitat, embriaguesa, etc.).

Un treball ingent de recopilació i selecció que reuneix una copiositat d'elements que il·lustra la creativitat dels nostres avantpassats i la fidelitat ancestral reflectida en un recull ben nodrit d'elements de la cultura popular oral.

La lectura atenta, enriquidora, de l'obra m'ha fet anotar uns comentaris relatius a unes llacunes, que potser no era intenció cobrir, i a alguns amicals retrets. Deixarem de costat errors tipogràfics aliens a l'autora (*marruixell* per *marruixell*, *me-nys prear*, *tent per tant*, *balt per blat*, etc.).

La meva experiència personal m'ha fet detectar alguna absència, com *fer sa gananci de Na Peix-Frit*, que sentia a ma mare i que ja es troba en Jordi de Sant Jordi («lo guany de na Peix Frit») (ap. DCVB); o variants com *Per Sant Andreu sembra l'ai teu*, a afegir a *Per sant Andreu sembra el blat teu*.

Resta clara la intencionalitat estrictament sincrònica de l'obra, tot i que no es pot negar que en aquest cas es dona la diacronia dins la sincronia dels primers decennis del segle xx. I aquí, a propòsit d'aquest vector cronològic, rau la meva observació; em refereixo a les fonts adduïdes: si eventualment les UFs recolzen en autors com Jaume I, Muntaner, Verdaguer, Vicent Ferrer, i diccionaris com el de Labèrnia o d'Aladern, potser per a alguna UF s'haguessin pogut adduir, com a suport documental, mostres d'obres mallorquines com la *Rondaya de rondayes* de Tomàs Aguiló (s. xix), o el *Vigilant despertador*, de Ferrando de la Càrcel (s. xvii), clafertes d'UFs, com també haguessin servit de recolzament tradicional diccionaris com *Preceptes, elegàncies, calendes y frases* (1752), de Miquel Burguera, o el *Diccionari mallorquí-castellà* (1840), de Figuera.

Aquest aspecte lliga amb el tractament dels arcaïsmes en les UF, als quals es fa una al·lusió al capítol introductori, amb uns exemples, que es podrien eixamplar («Casa mia per pobre que sia», «en via ninguna», «haver a cames», «casa de moltes minyones», «guarda't de fadrina que s'afaita el vespre», «cara de rais», «fija de la mar»), i, en alguns casos, explicar-ne el significat en l'entrada corresponent (*afaitar* 'adornar', *rais* «capità de bàrco moro» Figuera 1840, s. v. *arraes*). Potser caldria fer el mateix en certs mots dialectals, als quals s'al·ludeix breument en la *Introducció*, que un lector no insular no entendria, com en «Poc vent i *marruixell* no umplen covo ni ribell» (*marruixell*).

En el Corpus s'introdueixen UFs que són de fora de l'àrea balear, com passa en UFs sinònimes com «Tant m'estimo naps com cols», «vianda d'estiu, vol regadiu», «Gats amb gats mai s'esgarrapen», on la forma verbal *estimo*, o els mots *vianda* i *esgarrapen* delaten exclusió d'insularitat (hi afegiríem «gent de l'urpa», «vermell com un *bitxo*», etc.); igualment aquesta condició es dedueix de la localització geogràfica («Per Sant Vicenç, el sol toca pels torrents [Empordà, la Selva]»). L'estratègia és acceptable de cara a una visió global de la fraseologia, però hauria de quedar-ne constància explícita.

Pel que fa al contacte amb el castellà, el recull reflecteix una puresa lingüística envejable, mirall del monolingüisme balear fins a finals del s. xix i principis del xx; tanmateix, quan n'apareix algun, com «m'importa un *pito*», no estaria malament adduir algun sinònim genuí («tant se me'n dona», com seria pedagògic indicar la UF *En Pau*, *en Pere* i *en Berenguera* com a substituït del cast. *Fulano*, *Mengano*, *Zutano* y *Perengano*; o «Per un fes-te enllà», «Per un vetaquí», etc., equivalents al cast. «Por un quitame allà esas pajas»). En altres casos no seria sobrer assenyalar el possible calc del castellà, com en «home de *pèl en pit*».

Una baula més en la cadena d'explotacions científiques del *Diccionari* Alcover-Moll: se n'han extret cançons populars (Sagrera), locucions amb noms propis (tesi de Silvia Pinter, 2004), i és cita obligada en qualsevol treball lexicogràfic o dialectològic (el mateix *Diccionari etimològic* de Coromines, tan valuós, no semblaria el mateix sense aquella constant guia).

En suma, cal donar la benvinguda a aquest Corpus valuós per diverses raons:

1) posa en relleu la riquesa fraseològica emmagatzemada en el *Diccionari* Alcover-Moll, amb el significat de cada UF;

2) hi brilla la creativitat popular illenca pròpia, en bona part compartida per la resta del domini lingüístic;

3) es veuen enriquides la dialectologia, la lexicografia i la cultura popular, agombolades en una multitud d'UFs que nodriran aquelles matèries i oferiran més materials per a futures investigacions;

4) és un conjunt d'un gran valor pedagògic, regenerador, després d'un procés selectiu, d'un nou ús d'UFs que haurien d'estar, com ha dit Cristina Puig, a totes les taules i a totes les aules —una rima ben expressiva!—, de cara a una eventual i necessària recuperació en el si familiar i acadèmic;

5) constitueix una delectació per als qui aprecien els valors d'una llengua, que fa brillar l'enginy («la ceba ha de sentir les campanes»), la ironia («gras com una post»), la personalitat creativa («Sa mon-

ja l'encén i es frare l'apaga»),¹ l'eufemisme («Qué he de florir [a tal lloc]?»), el floreig verbal («la pell d'en Tudelis»), el pes cultural («cara de santificétur»), etc.

A més de felicitar l'autora per l'esforç ímprobe i el rigor del treball, compartim les paraules finals de la seva introducció, d'orgull per la contribució de tot un poble i de voluntat de recuperació: «No podem estar de vanagloriar-nos del tresor lingüístic que posseïm i per això mateix de reivindicar forces per evitar una pèrdua irreparable.»

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

SIMÓ, Meritxell / MIRIZIO, Annalisa / TRUEBA, Virginia (ed.) (2018): *Los trovadores. Recepción, creación y crítica en la Edad Media y la Edad Contemporánea*. Kassel: Reichenberger, 270 p.

Som davant d'un volum ambiciós que parteix del diàleg entre metodologies i àmbits disciplinaris diversos per tal d'oferir una valuosa reflexió panoràmica i complexa sobre la lírica dels trobadors, des dels seus orígens fins a començament del segle XX. A través de tretze capítols es passa revista a una sèrie de moments que van esdevenir estratègics en la recepció d'aquesta lírica, així com en les reescriptures modernes i contemporànies dels textos trobadorescos, alhora que s'ofereix una actualització bibliogràfica molt útil i completa.

Malgrat que l'índex no ho especifica, el llibre es divideix en tres apartats clarament diferenciats que articulen de manera eficaç les aportacions recollides. D'aquesta manera, els estudis de la primera part s'ocupen de la recepció medieval dels trobadors, tenint en compte la investigació històrica sobre els ambients de creació i de difusió dels textos, així com la penetració de la poètica occitana en d'altres tradicions culturals i les implicacions que en la recepció posterior d'aquesta lírica va tenir el pas de l'oralitat a l'escriptura, materialitzada principalment en la circulació dels cançoners. A la segona part del volum s'examina la recepció de la lírica dels trobadors en el trànsit del segle XIX al XX, amb especial presència de l'estudi de la figura d'Ezra Pound, mecenes i poeta americà que a través dels seus versos i de la seva tasca filològica va esdevenir clau en la configuració de l'imaginari modern de l'univers trobadoresc. La tercera i darrera part del llibre recull aquelles aportacions que estudien la recreació i reactivació dels conceptes trobadorescos més significatius en l'art, en el cinema i en la teoria de la creació moderna i contemporània.

Comença la primera part del volum amb el treball d'Anna Maria Mussons Freixas («*Canso de cruzada*, ¿creación de un modelo?», p. 9-40) sobre la proposta de definició de la *canso de cruzada* a partir d'un minuciós estudi de les relacions que els diversos instruments de propaganda política, ideològica i religiosa apareguts en el marc de les croades van establir amb la lírica coetània d'autors clau com Guillem de Peitieu o Marcabru, evidenciant el pas del registre de la predicació al registre literari i les causes que el van impulsar. A continuació, Míriam Cabré («La recepció dels trobadors a Catalunya i la transmissió manuscrita», p. 43-58) se centra en l'anàlisi material de la tradició manuscrita trobadoresca a Catalunya entesa com a element clau en el necessari replantejament de l'estudi de l'impacte de la lírica trobadoresca en la lírica i la cultura catalanes medievals. L'estudi codicològic dels cançoners conservats permet a l'autora evidenciar la necessitat d'estudiar la recepció de la lírica trobadoresca per, fugint de generalitats, delimitar quins van ser els trobadors que van tenir més influència sobre els autors catalans dels segles XIV i XV amb unes vies de recepció específiques i complexes. Per la seva banda, Pilar Lorenzo («La cantiga de amor: entre la tradición y recepción», p. 59-80) analitza la introducció del concepte

1. Sa monja (Santa Margarida, o bé Santa Clara) i es frare (Sant Bernat) personifiquen l'inici i el final de la calor (la canícula) en aquest refrany mallorquí. Vegeu al respecte <<http://stel.uib.edu/paremio-rom/es/refranes/sa-monja-lenc%C3%A9n-i-es-frare-lapaga>>.